

fejlődésnek. Például a válaszolóknak csak egyharmada vesz részt a mindössze negyed- vagy félévenként tartott házon belüli szemináriumokon. A mérnökök 40–50%-a tekinti hasznosnak a más vállalatok vagy saját vállalatuk más részlegeinek a látogatását.

Előzetes hipotézisek ellenőrzése

A kérdőíves felmérést megelőző 37 interjú nyomán néhány hipotézist állítottak fel, amelyek érvényességét a felmérés adatai megerősítették. Ezek a következők:

- a mérnökök szívesebben fordulnak az informális információforrásokhoz a problémamegoldási folyamat első lépéseként;
- a mérnökök az információs technológiát nem tekintik a műszaki információátadást jelentősen javító eszköznek;
- a legtöbb mérnök nem rendelkezik hozzáférési lehetőséggel a korszerű információs technológiához;
- a vezetésben dolgozó műszakiaknak alig van saját tapasztalata a korszerű információs technológiával.

Fejlesztési javaslatok

A tanulmány alapján az információs politika néhány irányára adható – korlátozottan – javaslat. Azok a területek, amelyek a műszaki információátadás tökéletesítése érdekében nyilvános megvitatásra előterjeszthetők, a következők:

a hivatalos előírások, jogszabályozás és a mérnökök szerepe e téren,

informális kommunikáció és a hálózaton kívüli közösségek bevonása,

a belső jelentések fontossága és mértéke,

a műszaki vezetők képzése az információs technológia használatáról és lehetőségeiről,

a mérnökök képzése jogszabályozási és gazdasági információforrások használatáról.

Az informális kommunikáció az együtt dolgozó mérnökök között jelentős. Az új munkatársak nem mindig részesei az ilyen forrásoknak. Az informális információs hálózat hasznosítása jobban tájékozott, integrált munkacsoportok fejlődését képes biztosítani.

A tanulmány egyik fő tanulsága a mérnökök felkészületlensége az új információs technológia befogadására. Az ennek kiküszöbölését hivatott képzés fő területei:

1. Azoknak a módszereknek az oktatása, amelyek lehetővé teszik a mérnököknek az igényelt információ megszerzését és átadását másoknak.

2. Az információs technológia gazdaságosságának oktatása vezetőknek.

3. Oktatás a technológia szabályozásához szükséges információs forrásokról.

(SHUCHMAN, H. L.: *Information technology and the technologist: A report on a natural study of American engineers = International Forum on Information and Documentation, 7. köt. 1. sz. 1982. p. 3–8.*)

(Roboz Péter)

Szerzői jog az angol nyelvterületen: a dokumentumok másolásával kapcsolatos viták megoldásának áttekintése

A szerzői joggal kapcsolatos vitáknak még csak az elején tartunk. A közforgalomban lévő fénymásoló gépek, audiovizuális rögzítő eszközök segítségével bárki hozzájuthat a dokumentumok másolatához, tekintet nélkül a szerzői jog tulajdonosának érdekeire. A számítógépes tárolás, az olcsó telekommunikációs eszközök még forradalmibb változásokat ígérnek, amiből nem következhet más, mint a hagyományos szerzői jogi koncepció ismételt felülvizsgálata.

A jelen cikk a fénymásolásra, mint az egyetlen olyan technológiai kihívásra szorítkozik, amely az ausztrál törvényhozás elé került.

Mi a szerzői jog? Egy számos kiadást megért, első ízben 1870-ben megjelent alapvető munka, a *Copinger and Skone James on Copyright* egyebek között az alábbiakat mondja: „A szerzői jog lényegében az irodalom és a művészetek területén létező fizikai anyag másolásának tilalmával kapcsolatos. Célja, hogy megvédje az író és a művészt tulajdona jogtalan másolásától”.

A tiltás tehát a fizikai tárgy másolására, nem pedig a benne foglaltak felhasználására vonatkozik. Alapvetően különbözik tehát a szabadalmi jogtól, ami a szabadalmaztatónak kizárólagos jogot ad a találmány vagy a szabadalmaztatott eljárás felhasználásához.

Összehasonlítva más kommunikációs formákkal, a szerzői jog a nyomtatott közvetítőeszközök esetében viszonylag a legegyszerűbb, azonban itt is vannak árnyalatok.

A szerzői joggal kapcsolatos viták általában a szerzők jogai szempontjából merülnek fel, holott a valóságban a kiadók érdekeiről van szó.

Az ausztrál szerzői jogi törvény a hasonló angolszász törvények szellemével összhangban, a szerzők kereskedelmi jogaira koncentrálna. A szerzői jog másik szempontja – ami az európai jogi hagyomány részét képezi – a szerző és művész erkölcsi (morális) jogainak elismerése. Ezeket *Bánki Péter* foglalta össze az e témával foglalkozó 1979-es országos szimpóziumon. Közöttük szerepel pl.

a nyilvánosságra hozatal vagy a közreadás joga, a visszavonás joga,

a meghamisítás vagy a megcsonkítás megakadályozásához való jog.

Min alapszik a szerzői jog? A szerzői jog alapjai az egyes országokban eltérőek. Ausztráliára elsősorban a brit és az amerikai hagyomány volt hatással. A brit hagyomány a szerzői jogot a tulajdon egyik formájának tekinti. Az USA-ban a szerzői jog az alkotmányra épül, amely a Kongresszus hatáskörébe helyezi a „tudomány és hasznos művészetek fejlődésének előmozdítását, azzal, hogy korlátozott időre biztosítja a szerzők és feltalálók kizárólagos jogát írásaikhoz, illetve találmányaikhoz.”

Ez a koncepció nem tekinti tulajdonjognak a szerzői jogot, hanem előjognak egy bizonyos cél – a tudományos és a hasznos művészetek előmozdítása – érdekében. Vitatható és vitatják is, hogy amennyiben a szerzői jogvédelem célja a tudomány és a hasznos művészetek előmozdítása, akkor a fénymásolásnak és bármely más módon történő terjesztésnek a megakadályozása elvesztette létjogosultságát. Az egyén tulajdonjától így lehet eljutni az egyén és a közösség jogainak egyensúlyához. Ezt tükrözi az ausztrál szerzői jogi törvényeket átvizsgáló bizottság 1959. évi jelentése is, amely szerint a törvény elsődleges célja az, hogy az alkotó munka további művek létrehozására ösztönözzön. Másrészt a törvénynek gondoskodnia kell arról, hogy az adományozott jog ne tegye lehetővé a visszaélést, ne gátolja indokolatlanul a tanulást, a kutatást és az oktatást.

1970-ben *Stephen Breyer* professzor a *Harvard Law Review*-ben hosszú cikkben elemezte, hogy vajon a szerzői jogvédelem valóban előmozdítja-e a tudományt és a hasznos művészeteket, s vajon e célok elérésére nincs-e más, alkalmasabb mód. Megállapítja többek között, hogy

az érvényben lévő szerzői jogi törvény alapján a szerző nem szükségszerűen kap többet, mint amit szerzői jogvédelem nélkül vagy más rendszer alapján kapna;

a kiemelkedő munkákban foglalt gondolatok terjesztése szempontjából az állami támogatás valószínűleg többet segítene, mint a szerzői jogvédelem;

a copyright hasznát a legnagyobb mértékben a kiadók, nem pedig a szerzők élvezik;

a szerzői jog magas költségeket ró a felhasználóra, aki másolatot kíván készíteni, amennyiben ehhez a tulajdonos engedélyre szüksége.

A tények mégis azt mutatják, hogy sem Ausztrália, sem más országok – amelyek Ausztráliára a legnagyobb hatással vannak (Nagy-Britannia, USA, Kanada) – nem foglalkoznak a szerzői jogi koncepció teljes átalakításával. Különböző mértékben megkísérik azonban „összebékíteni” a hagyományos felfogást az új technikával.

A szerzői jogi törvény nem élhet vákuumban. Vannak nemzetközi egyezmények, amelyekhez Ausztrália is csatlakozott, s amelyek alapján az ausztrál törvény a hazaiakkal azonos védelmet nyújt a külföldi copyright-tulajdonosnak is.

Azok a technológiai változások, amelyek befolyással vannak a hagyományos szerzői jogi törvényekre, alapjában véve háromfélék:

1. A kommunikáció területén végbement változások lehetővé teszik – telefaxszimile formában, képernyőn vagy másolatban (nyomatott példányként) – a szerzői jogvédelem alá eső anyagok nagy távolságra történő továbbítását. Ez a fajta közvetítés drága, de közelebb fog kerülni a valósághoz, amikor teljes szövegeket tudunk majd számítógépben tárolni és közvetíteni a digitális adatátviteli hálózaton keresztül.
2. Gyors fénymásoló gépek állnak rendelkezésre, használatuk könnyű és biztonságos. Egy másik másolási forma a mikroformátumra történő másolás, amelyről olvasó–nagyító készülékkel könnyen készíthető nyomatott példány.
3. A harmadik fajta változást a szövegek géppel olvasható formában történő átalakítása, inputja, illetve outputja képviseli.

Ezek a technológiai változások tökéletesen új helyzetet teremtettek. A fénymásoló gépek széles körben rendelkezésre állnak, nemcsak könyvtárakban, oktatási intézményekben, hivatalokban, de még a vasútállomásokon, repülőtereken is.

Nem minden másolás jelent azonban szerzői jogbitortást. A különböző országok törvényei elismernek bizonyos célokra korlátozott másolási jogot. A brit törvények alapján ennek feltétele a jóhiszeműség (fair dealing). Ezt a kifejezést használja (de nem definiálja) az 1911-es és 1956-os brit törvény is. Az 1956-os törvény az első, amely intézkedik a könyvtárak által történő másolásról, amely lehet

folyóiratcikkek másolása,

kiadott művekből részek másolása,

valamely mű teljes másolása más könyvtár részére.

A törvény értelmében a nem profitra épülő könyvtár kutatási–tanulmányozási célra 1 példányban szolgáltathat folyóiratcikk-másolatot az ügyfélnek. Több másolat, vagy egyidejűleg több cikkről másolat nem készülhet. A felhasználó térítést köteles fizetni, amely nem lehet kevesebb a tényleges előállítási költségnél (beleértve a könyvtár általános költségeihez való hozzájárulást is). Azonos feltételekkel készíthet a könyvtár adott műről indokolt terjedelmű másolatot, ha nem ismeri annak a személynek a nevét vagy címét, aki jogosult engedélyt adni a másolásra. Hasonlók a feltételek, ha a könyvtár egy teljes műről készít másolatot más, nem profitra épülő könyvtár számára.

Az 1968-as törvény elfogadásáig Ausztráliában is a brit szerzői jogi törvény volt életben. Ez a törvény meglehetősen pontosan követte a brit törvényt. A magánjellegű kutatás és tanulmányozás feltételei jórészt azonosak voltak a brit törvény feltételeivel. Az ausztrál törvény megengedte azonban egynél több folyóiratcikk egyidejű másolását is, ha azonos témát érintettek.

Lehetővé tette továbbá egy adott mű indokolt terjedelmű másolását más könyvtár részére. Az „indokolt terjedelem” azonban nincs pontosabban meghatározva. Indokoltnál nagyobb terjedelemben történő másolást csak abban az esetben tett lehetővé, ha a copyright-tulajdonos neve és címe nem volt ismeretes.

Az USA-ban az 1976-os törvény elfogadása előtt teljesen más volt a helyzet. Itt a törvények nem foglalkoztak sem a kutatási, tanulmányozási vagy más célra történő másolással, sem a könyvtárakban folyó másolással.

A fénymásolással kapcsolatos problémák az USA-ban a 30-as években kezdtek jelentkezni a növekvő mikrofilm felhasználás kapcsán. Az 50-es és 60-as években folyó kutatást és fejlesztést egyre hatékonyabb fénymásoló és mikrofilmes berendezések követték. A kiadók aggódni kezdtek, hogy a könyvtárközi kölcsönzés következtében veszteségek érik őket. Bár felismerték, hogy az ismeretek terjesztésének más lehetséges módjai is volnának (pl. folyóiratcikk-másolatok központi forrásból történő szolgáltatása), erre szolgáló intézmény nem volt, illetve létjogosultságát is kétségbe vonták. A legjobb módszernek a gazdasági ösztönzés fenntartása látszott, szerzői jogvédelem formájában. (Az állami támogatás nem jöhetett számításba egy olyan országban, amely a cenzúra és más korlátozások lehetősége miatt eleve tartott az állami ellenőrzéstől.)

Nagy-Britanniában ezalatt a kiadók a British Library Kölcsönzési Részlegének (BLLD) tevékenysége miatt aggódtak. A British Library ugyanis nagy mennyiségben készített fénymásolatokat hazai és külföldi megrendelőknek.

Nemcsak a könyvtárközi kölcsönzés céljára készített másolatok jelentették a problémát, hanem az iskolákban, az egyetemi intézményekben folyt fénymásolás is. A kiadók és az egyes szerzők nemcsak a kereskedelmi forgalom visszaesése miatt aggódtak, hanem azt is igazságtalannak érezték, hogy a szerzők és a copyright-tulajdonosok a fénymásolásból nem jutnak bevételhez.

1974-ben az ausztrál főügyész bizottságot állított fel *Justice Franki* elnökletével, azzal a feladattal, hogy megvizsgálja a reprográfiai másolás kérdését azoknak a műveknek a vonatkozásában, amelyek Ausztráliában szerzői jogvédelem alá esnek. A bizottság feladata volt továbbá javaslatok kidolgozása a szerzői jogi törvény módosítására, vagy bármilyen intézkedésre, amelyet a bizottság szükségesnek ítél annak érdekében, hogy a felhasználók és a szerzői jog tulajdonosainak érkei megfelelő egyensúlyba kerüljenek.

A bizottság a fénymásolással kapcsolatos kérdésekkel foglalkozott. A *Franki-jelentés* (és az ezt követő törvényjavaslat) nem foglalkozik az audiovizuális anyagokkal kapcsolatos jogvédelemmel, a telefakszimile kérdésével, vagy pl. a szerzői jogvédelem alá eső anyagok számítógépes fájlba való bevitelével, inputjával. Az audiovizuális

anyagokkal kapcsolatos törvény néhány éven belül várható – az Ausztrál Szerzői Jogi Tanács (Australian Copyright Council) audiovizuális reprodukciós és copyright bizottságának jelentését követően.

A Tanács a szerzők, művészek és kiadók támogatását keresi. A Franki-bizottság felállítása előtt ez a bizottság szerezte be a fénymásolási engedélyeket az egyes szerzőktől. A szerzők védelmében pedig gondoskodott arról, hogy az oktatási intézmények engedély ill. térítés nélkül ne készítsenek másolatokat. A Franki-bizottság létrejöttét a Tanács tevékenysége tette lehetővé.

A Franki-bizottság jelentéséből kitűnik, hogy – véleménye szerint – a másolt anyagok zömét nem haszonszerzési, hanem információterjesztési céllal írták, esetenként a szerzőknek maguknak kell fizetniük a kiadásért. A Tanács viszont úgy véli, hogy a fénymásolás a hagyományos piac kiterjesztését jelenti, ezért a szerzőknek jogukban áll profitálni belőle. A Franki-jelentés azonban nem találta a gyakorlatban megvalósíthatónak azokat a megoldásokat, amelyek a fénymásolásért járó díjak egyes szerzők közötti felosztását javasolták. Így a Tanács erre vonatkozó javaslatát is szkepticizmussal fogadta. A Tanács másik javaslata egy önkéntes, általános engedélyezési rendszer bevezetésére vonatkozott, kiegészítve a törvény által biztosított engedélyekkel. Ez azt jelentette volna, hogy az intézmények engedélyezési díjat fizetnek be egy központi gyűjtő ügynökségnek, amelynek fejében bizonyos korlátok között jogukban áll másolatokat készíteni. Az engedély a felhasználók által önállóan igénybevett fénymásoló berendezésekre is vonatkozna. A Franki-bizottság ismét csak szkeptikus maradt, úgy vélte, hogy az összegyűjtéssel és felosztással járó költségek meghaladnák azt az összeget, amelyet az egyéni felhasználók hajlandók lennének fizetni. Nem tartotta kivitelezhetőnek a statisztikai átlag alapján történő díjfelosztási javaslatot, továbbá a fénymásoló gépek megadóztatásából létesítendő pénzalap gondolatát sem.

Az 1980-as törvények a Franki-javaslatokat követik abban, hogy a könyvtárakban és levéltárakban levő gépek használatáért az egyéni felhasználónak nem írnak elő térítési díjat, ha a másolás jóhiszeműen, kutatási és tanulmányozási céllal készül. Ez vonatkozik a könyvtárak által egyéneknek, illetve más könyvtárak részére történő másolásra is.

A Franki-bizottság az oktatási intézményeket ettől eltérően bírálta el. Itt a többszöri másolásokról nyilvántartás vezetését javasolja: ez lett volna az alapja a térítési díjak felosztásának. Néhány kivételt is meghatároz: ingyenes a másolás bizonyos határokon belül, nevezetesen a 2 oldalnyi vagy a dokumentum terjedelmének 1%-át meg nem haladó másolás esetén, továbbá a folyóiratcikk másolása 6 példányig, ill. egy-egy mű részleges vagy teljes másolása is, ha önállóan nem jelent meg. Az 1979-ben életbe lépett törvény mindezeket a

javaslatokat átvette, hamarosan kiderült azonban, hogy a gyakorlatban a 6 példányos térítésmentes másolás adminisztrálása nehéz. Az 1980-as törvény ezért az erre vonatkozó részeket már nem tartalmazza, s így a könyvtárak, valamint az oktatási intézmények több példányban történő másolásának feltételei azonosak lettek.

Az USA-ban 1976-ban lépett életbe a szerzői jogi törvény, amely 1909 óta az első revízió volt. Ez megpróbálja átfogni mindazokat a technológiai változásokat, amelyeknek közül van a szerzői joghoz. A Franki-bizottság javaslatai közül néhány igen nagy egyezőséget mutat az USA törvénnyel. A törvény 107-es szakasza foglalkozik a jóhiszemű felhasználással (fair-dealing), a 108-as pedig a könyvtárak által történő reprodukálással. A 107-es szakasz 4 tényezőt sorol fel, amely a jóhiszemű felhasználás kategóriáját képezi (mind a 4 szerepel az ausztrál törvényben is: bírálat, kommentár, hírközlés, oktatás. (Ezek nemcsak egyéni felhasználók, hanem könyvtárak esetében is érvényesek.)

A 108-as szakasz kísérleti jellegű. 1983-ban a Kongresszus bírálja majd felül, hogy milyen mértékben valósult meg az egyensúly az alkotók joga és az egyéni felhasználó igényei között. A törvény értelmében a másolás feltétele az, hogy közvetett vagy közvetlen hasznoszerzési cél nélkül készüljön, olyan könyvtárban, amely a nyilvánosság vagy a kutatók számára nyitva áll, továbbá, hogy a másolt anyagon szerepeljen a copyright-megjegyzés.

Az USA törvénye nem intézkedik a könyvtárak által több példányban történő másolásról, mint ezt az ausztrál törvény teszi.

A 108-as szakasz egyik paragrafusa kizárja az egy vagy több példányban történő rendszeres másolást és terjesztést, megengedi azonban a könyvtárközi kölcsönzést, feltéve, hogy a fogadó könyvtár nem olyan tömegben rendel, amely az előfizetés helyettesítésére szolgál.

Kanadában jelenleg nincs érvényben szerzői joggal kapcsolatos törvény, készült azonban egy vitairat. Ez a szerzői jogot tulajdonjognak tekinti, amit csak kivételes körülmények között lehet korlátozni. Nem tesz kivételt könyvtárak vagy oktatási intézmények másolására vonatkozóan. A másolás feltétele a jóhiszemű igénybevétel (magán-tanulmányozás, kutatás, kritika, áttekintés és összefoglalás céljára), ez kiterjed a könyvtárosra is, ha a felhasználónak készíti másolatot (amennyiben a felhasználóra is vonatkoztatható a jóhiszemű igénybevétel).

Az Egyesült Királyság – hasonlóan Kanadához – egyelőre nem vezet be új szerzői jogi törvényt, azonban az 1977-ben megjelent *Whitford-jelentés* a régi törvény hivatalos kritikája. Ez a copyright-kérdést a kanadainál kevésbé mereven kezeli.

A *Whitford-jelentés* egyik fejezete a reprográfiával foglalkozik, ide nemcsak a fénymásolást sorolja, hanem minden más vizuálisan észlelhető faksimile példányt. A

jelentés a problémák megoldását nem a modern technológia felhasználásának háttérbe szorításában látja. Javaslata értelmében a copyright-tulajdonosok képviselőiben „gyűjtő társaságok” alakulnának (számkat minisztériumi szintű ellenőrzés korlátozóna), amelyek általános megállapodásokat kötnének, függően a felhasználók típusától, a másolás mennyiségétől. Engedélyezési illeték fejében az engedélyezett fél másolatokat készíthetne (nem terjesztési célra). Az egyezményeket bizottság vizsgálná felül. A javaslatok bevezetése azt jelentené, hogy engedély nélkül senki sem tudna másolatokat készíteni (kézzel vagy írógéppel történő másolást kivéve), másrészt a copyright-tulajdonosok, a begyűjtő ügynökségekben való tagságuk alapján kérhetnék a fénymásolás után járó díjat. A törvény kiterjedne valamennyi reprográfiai másolásra, másolatot intézményre és egyénre egyaránt.

Az új USA törvényben nincs hasonló általános engedélyezési rendszer. A könyvtáraknak egyetlen példányban történő másolásra van lehetőségük, minden egyéb másolásnak a „jóhiszeműség” kategóriába kell esnie vagy pedig a copyright-tulajdonossal kötött egyezségeken kell alapulnia.

Ausztráliában a két rendszer kombinációja érvényesül. A törvény rendelkezik az egyének által történő nem térítéses másolásról, aminek feltétele a jóhiszeműség. Intézkedik továbbá a könyvtárak által történő térítés nélküli másolásról. Oktatási intézményeknek törvény által biztosított lehetőségük van a sokszori másolásra, de erről – bűnvádi eljárás terhe mellett – nyilvántartást kell vezetniük, s amennyiben ez feltétel, térítési díjat kell fizetniük.

Az egyéni felhasználóra nézve az ausztrál törvény kedvezőbb, mint a brit javaslat (egy példány másolását térítési kötelezettség nélkül engedélyezi). A Whitford-javaslat elfogadása esetén az oktatási intézmények és könyvtárak annyival lesznek kedvezőbb helyzetben, hogy nem kell nyilvántartást vezetniük a másolásról, mint Angliában. Az érdekelt intézmények tudni fogják, hogy adott évre mennyi engedélyezési illetéket kell fizetniük, s ezt beilleszthetik költségvetésükbe. A befolyt illetékek felosztása – a Whitford-javaslat alapján – statisztikai átlagon alapulna. Illetéket azok az intézmények fizetnének, amelyek a gyűjtő szervezeteknek adatokkal szolgálnának a készített másolatokat illetően.

Ausztráliában is voltak javaslatok arra vonatkozóan, hogy intézmények vagy intézmény-csoportok egyezményeket köthessenek copyright-ügynökségekkel, hogy a nyilvántartások vezetése kiküszöbölhető legyen. A törvény azonban ezt nem teszi lehetővé, bár általában intézkedik a magán-egyezményekre vonatkozóan. De ha a törvény eltekintene is a nyilvántartások vezetésétől, azokat mindenképpen fenn kellene tartani azon copyright-tulajdonosok vonatkozásában, akik nem tartoznak valamely copyright-ügynökséghez.

A fenti áttekintésből kiderül, hogy az angol nyelvterület országai egymástól eltérő módon próbálják elérni a tulajdonosok jogai és a felhasználók érdekei közötti egyensúlyt. A jövő mutatja majd meg, hogy az életbe lépő törvények a gyakorlatban hogyan valósulnak meg, s hogy fejleményei a copyright-koncepciókat hogyan befolyásolják.

/FIELDING, D.: Copyright: a survey of solutions to the photocopying debate = Australian Academic and Research Libraries, 12. köt. 3. sz. 1981. p. 145–161./

(Fazekas Zsuzsa)

Szekunder információforrások felhasználása szabadalmi tájékoztatásra

Az iparilag fejlett országokban évenként több ezer szabadalmi leírás jelenik meg. Ezek együttesen jelentős szellemi potenciált alkotnak. A Német Demokratikus Köztársaságban az utolsó három év alatt a szabadalmi bejelentések száma 50%-kal növekedett, és 1980-hoz viszonyítva 1985-re várhatóan megkétszereződik. A szabadalmi irodalom jelenleg az évente megjelenő tudományos és műszaki szakirodalmi publikációknak mintegy felét teszi ki.

A szabadalmi leírásokat mind ez ideig nem eléggé használták ki információs forrásként, noha azok a tudomány és technika helyzetére vonatkozólag aktuális információkat tartalmaznak. A szabadalmi irodalmat jórészt csak a szabadalmi szakemberek olvassák.

Az NDK minisztertanácsa 1977-ben határozatot hozott a vállalati szabadalmi információs szervezetek megerősítésére, azzal a határozott célkitűzéssel, hogy a szabadalmi leírásokat ne csak jogvédelmi iratoknak, hanem elsősorban tudományos–műszaki *információforrásoknak* tekintsék.

A szabadalmi irodalom bevonása az információfeldolgozási műveletekbe szükségessé teszi a nagyszámú szabadalmi leírás folyamatos beszerzését, szakmai szempontok szerinti szelektálását, tartalmi feltárását és tárolását. A szokványos információfeldolgozáshoz képest különösen a tartalmi feltárás támaszt eltérő követelményeket, aminek oka a szabadalmi leírások terjedelmessége, nehéz szerkezete és nyelvezete.

A szabadalmi leírások megjelenési formáinak hatása az információfeldolgozás műveleteire

Az információfeldolgozás szervezete és a szükséges munkaráfördítés nagymértékben függ a szabadalmi

leírások megjelenési formájától. A xerográfiai másolaton és mikroformákon kívül jelenleg referátum-szolgálatok is rendelkezésre állnak. Mindegyik beszerzési formának vannak az információfeldolgozás szempontjából előnyei és hátrányai.

Az NDK és az NSZK szabadalmi leírásai jelenleg csak egyedi megrendelés alapján szerezhetőek be, mégpedig *papír formában*, aminek előnye, hogy a tartalmi feltárás a szokásos módon, információvesztés nélkül történhet. Hátránya viszont, hogy a megjelenés és a beszerzés között rendszerint hosszú idő telik el, mert a kiválasztás alapjául valamilyen referáló kiadvány szolgál. Az egyedi beszerzés költségesebb is.

Kedvező megoldásnak tekinthető a szabadalmi irodalom beszerzésében a *mikroformára* való előfizetés. Ez olcsóbb is, papírmegtakarítást is eredményez, ugyanakkor azonban bizonyos eszközöket, berendezéseket igényel. A mikroformák olvasása a feldolgozó számára erős fizikai igénybevételt jelent, és olyan intézményeknél, amelyek a feldolgozást külső munkatársakkal végeztetik, ez a forma a leolvasó hiánya miatt nem is jöhet számításba.

A szabadalmi irodalom még *referáló kiadványokon* keresztül is hozzáférhető. Ilyeneket maguk az illetékes találmányi hivatalok is kibocsátanak, a Német Demokratikus Köztársaságban *Bekanntmachungen des AfEP*, a Német Szövetségi Köztársaságban *Auszüge aus Offenlegungsschriften* címmel. A referátumok az egyes szabadalmi leírások bibliográfiai adatait, címét, tartalmi összefoglalását vagy egyes cikkelyeit, ill. szabadalmi igénypontjait és esetleg a szabadalom ábráját tartalmazzák.

A referáló kiadványok hetenként jelennek meg; belőlük kevés költséggel állandóan aktuális információk szerezhetőek. Hátrányuk, hogy nem a szabadalmi leírás teljes szövegét, hanem annak csak egyes részeit, vagy összefoglalását tartalmazzák, ami a tartalmi feltárást nehezítheti.

A szabadalmi leírások tartalmi feltárása a teljes szöveg alapján

Elméletileg a szabadalmi leírások tartalmi feltárása a teljes szöveg alapján optimális módon referátumokkal, deskriptorokkal vagy deskriptorláncokkal érhető el. Ha az indexelést végző rendelkezik a kellő szakismertekkel és a referálás, ill. indexelés módszertani ismereteivel, számítani lehet rá, hogy a feltárást minimális információvesztéssel el tudja végezni.

A gyakorlatban azonban ez a munka sokféle nehézséggel jár. Az információs szakemberek általában kevés ismerettel rendelkeznek a szabadalmi irodalom különlegességeiről. A gyakorlatban az indexelő számára rendkívül nehéz az NSZK szabadalmi leírásainak tartalmi feltárása, mert bennük, szemben az NDK szabadalmi